

9. Монахов С.Л. *Сущность феномена музыки в метафизике А. Шопенгауэра [Текст] / Studia culturale. Выпуск 3. Альманах кафедры философии культуры и культурологии. Центра изучения культуры философского факультета Санкт-Петербургского государственного университета. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. С. 140 – 147.*

10. Сартр Ж.-П. *Буття і ніщо: Нарис феноменологічної онтології / Жан-Поль Сартр. – пер. з фр. Віталій Лях, Петро Таращук. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”. – 2001. – 855 с.*

11. Nietzsche F. *Scholarly Editions [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nietzschesource.org/>*

Стаття надійшла до редакції 29.08.2013

УДК 371.134

Наталія Казакова, кандидат педагогічних наук, доцент, начальник відділу педагогічної практики Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

МОРАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГА У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Стаття розкриває проблеми педагогічної етики як вагомій категорії професіоналізму сучасного вчителя. Автор, аналізуючи поняття педагогічного гуманізму, особистісних та етичних цінностей на основі педагогічної спадщини педагогів різних історичних епох, обґрунтовує моральні вимоги до педагога сучасної школи.

Ключові слова: педагог, гуманізм, педагогічна етика, моральні вимоги, гуманістичні цінності, моральна культура.

Літ. 12.

Наталья Казакова, кандидат педагогических наук, доцент, начальник отдела педагогической практики Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

МОРАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ПЕДАГОГУ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

Статья раскрывает проблемы педагогической этики как весомой категории профессионализма современного учителя. Автор, анализируя понятие педагогического гуманизма, личностных и нравственных ценностей на основе педагогического наследия педагогов разных исторических эпох, обосновывает моральные требования к педагогу современной школы.

Ключевые слова: педагог, гуманизм, педагогическая этика, нравственные требования, гуманистические ценности, нравственная культура.

Natalia Kozakova, Ph.D. (Pedagogic) Docent Head of Pedagogical Practice Department Khmelnytsk Humanitarian and Pedagogical Academy

MORAL REQUIREMENTS FOR TEACHER IN MODERN SCHOOLS

Article reveals problems teaching ethics as an important category of contemporary teacher professionalism. By analyzing the concept of teaching humanism, personal and ethical values based on pedagogical heritage of teachers from different historical periods, justifying moral claims to the teacher of the modern school.

Keywords: teacher, humanism, teaching ethics, moral claims humanistic values and moral culture.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Суспільне життя переконує, що без культивування таких моральних цінностей як добро, людяність, відповідальність, почуття власної гідності, творча ініціатива, підприємливість, толерантність навряд чи можна розраховувати на поліпшення ситуації у світі. Сьогодні суспільство має нагальну потребу у високоморальній особистості.

Педагог – носій не лише знань, умінь, навичок, але й моральної культури, духовності, краси. На нього покладається величезна соціальна відповідальність за виховання молоді. Здійснюючи педагогічну діяльність, учитель початкових класів різнобічно, багатofакторно

впливає на особистість дитини, формує її соціальну позицію за допомогою передачі комплексу цінностей і ставлення до них, залучає дитину до культури. Від характеру цього впливу й від умінь педагога реалізовувати свій педагогічний вплив на учня залежить їхня подальша взаємодія, співробітництво, а також характер взаємодії дитини з навколишнім світом. Впливаючи на особистість дитини й взаємодіючи з дітьми, учитель початкових класів постійно проникає у внутрішній духовний світ дитини. Цей момент проникнення досить відповідальний і вимагає від нього демонстрації високої моральності. Сьогодні необхідно визначити нові моральні вимоги до вчителів, не допускати до

роботи з дітьми людей злих, байдужих, слабохарактерних.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Сучасні вітчизняні (І. Бех, Г. Васянович, Л. Хоружа, О. Савченко, Л. Старовойт, О. Сухомлинська, Л. Шевченко та ін.) та зарубіжні (В. Наумчик, Е. Савченко, А. Кокель, С. Мешальський, Т. Левовицький та ін.) науковці закликають суспільство до толерантного виховання молоді, спроможної врятувати його від тотального самознищення, загибелі.

Вивчення та аналіз результатів вітчизняних (І. Бех, Г. Васянович, І. Зязюн, Л. Хоружа, О. Савченко, Л. Старовойт та ін.) і зарубіжних (К. Юшак, А. Кокель, Т. Левовицький та ін.) досліджень професійної підготовки вчителя дозволили виділити професійно важливі якості вчителя, його ціннісні орієнтації та моральні вимоги до особистості учителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу. У педагогічних колах сьогодні досить часто використовується термін “педагогічна етика”, яка на основі загально-етичних норм визначає ті нормативні моральні позиції, якими необхідно керуватися педагогові в процесі спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами.

Педагог перебуває у постійному пошуку своєї досконалості, який зумовлений не лише бажанням самотворчості, а й обов’язком, який на нього покладає суспільство: бути носієм високої моральної культури. “Твоя моральна культура, – писав В. Сухомлинський, – визначається тим, наскільки глибоко ти усвідомлюєш для всіх людей потреби, наскільки свідомо орієнтуєшся на них у своїй особистій діяльності. Те, що добре людям, повинна стати твоєю моральною схильністю, твоєю потребою, прагненням, бажанням. Тільки за цієї умови ти станеш щасливою людиною” [9, 266]. Як бачимо, В. Сухомлинський пов’язує моральну культуру педагога не лише зі здатністю, умінням збуджувати, формувати духовне начало в дитячій душі, привчати її до почуття індивідуальної і колективної відповідальності, але й із власним щастям.

Найбільш узагальнено моральні вимоги до особистості педагога, його діяльності містяться в моральних принципах. Г. Васянович до основних принципів педагогічної моралі відносить наступні: педагогічного гуманізму, оптимізму, колективізму, громадянськості та патріотизму [2].

Принцип педагогічного гуманізму передбачає: любов до дитини, вболівання за неї, піклування про її здоров’я, внутрішні переживання, життєві ситуації. Ознаками любові є беззастережність і безумовність. Ш. Амонашвілі писав: “Істинно

гуманна педагогіка – та педагогіка, яка здатна добровільно повертати дитину до виховання, здатна збудити в неї прагнення виховуватися, бути вихованим...та, котра зможе залучити дитину до творення самої себе” [1, 16]. Тому принцип гуманізму передбачає: усунення авторитарного стилю спілкування; збереження і розширення прав особистості в колективі; забезпечення свободи вибору вихованцем світоглядних, релігійних, політичних поглядів; відповідальність вихованця перед собою, колективом, батьками, педагогами-вихователями за свої вчинки та дії.

Принцип педагогічного гуманізму пронизує ідея, яку сформулював А. Макаренко у такий спосіб: якомога більше вимог до людини, разом з тим і якомога більше поваги до неї [7, 210]. Очевидно, що мораль і вимогливість педагога до учня – не самоціль, а засіб духовного становлення особистості, формування її моральної позиції, орієнтація на позитивну моральну діяльність. Уміння вчителя знайти відповідні форми моральних вимог є запорукою того, що вони будуть сприйняті й усвідомлені дитиною. Тут важливе місце належить моральному передбаченню. Якщо вихователь відчуває, що учень неспроможний сприйняти моральну вимогу через вік, природні вади, моральну запущеність тощо, то й сама вимога втрачає будь-який сенс, набуває рис передчасності, недоречності.

Варто підкреслити, що принцип педагогічного гуманізму передбачає повагу до позиції вихованця навіть тоді, коли він відмовляється виконувати висунуті вимоги. Якщо педагог не вважає вихованця через те, що він має власну позицію, то тим самим не визнає індивідуального буття особистості, її краси, своєрідності й чарівності. Крім того цей принцип вимагає визнання права особистості на повну відмову від формування тих якостей, які за будь-яких причин суперечать її переконанням (гуманність, релігійність).

Важливим елементом принципу педагогічного гуманізму є розвиток у вчителів і учнів позитивної установки на особистість один одного. Суб’єкт-суб’єктний характер організації навчання і виховання скеровує установку вчителя й учня на активний пошук готовності взаєморозуміння, проникнення у світ почуттів і переживань. За таких умов і відбувається спрямованість людини на людину.

Для того, щоб успішно реалізовувати принцип гуманізму у професійній діяльності, майбутній учитель повинен володіти ціннісними орієнтаціями, які супроводжують вияв моральної позиції педагога та є важливою складовою його моральної свідомості. У системі ціннісних орієнтацій містяться життєві орієнтири, уподобання, ідеали особистості, соціуму, народу.

Н. Якса до етичних цінностей життєдіяльності та цінностей-чеснот відносить: самореалізацію, волю, взаєморозуміння, співробітництво та підтримку, альтруїзм, терпимість та емпатію. Ми погоджуємося з думкою науковця, що етичні цінності є підґрунтям до формування у людини багатьох важливих якостей, які засвідчують рівень моральної культури педагога [12]. Серед них толерантність також визначаємо як одну з найважливіших, яка передбачає глибинне розуміння необхідності іншого.

Є. Головаха, розглядаючи взаємозв'язок ціннісних орієнтацій особистості та її професійного самовизначення виділяє окремі групи цінностей, в основу цієї класифікації покладаючи критерій відношення цінності до сфери професійної діяльності: цінності, які можуть бути реалізовані безпосередньо у професійній діяльності; цінності, що реалізуються за рахунок професійної діяльності; цінності, котрі можуть бути реалізовані поза цією діяльністю [5].

Інтеріоризація гуманістичних цінностей педагогічної діяльності створює фундамент професійної культури вчителя, базовими засадами якої В. Сластьонін, Г. Чижакова визначають:

а) загальнолюдські – дитина як основна педагогічна цінність та педагог, здатний цю дитину розвивати, соціально захищати та підтримувати її творчу індивідуальність;

б) духовні – сукупний педагогічний досвід людства, відображений у педагогічних теоріях та способах педагогічного мислення;

в) практичні – способи педагогічної діяльності, педагогічні технології та перевірені практикою освітньо-виховної системи;

г) особистісні – педагогічні здібності, індивідуальні характеристики педагога як суб'єкта педагогічної культури, педагогічного процесу та власного життєвого досвіду [4].

У дослідженнях К. Ющак визначено такі морально-ціннісні орієнтації майбутніх педагогів Республіки Польщі: життя, здоров'я, щастя, чесність, віра, зрілість, гуманізм, доброзичливість, справедливість, свобода, терпимість, відповідальність, мужність, вірність, безкорисність, альтруїзм, співчуття, ширість, патріотизм [11].

На наш погляд, необхідною умовою особистісного та професійного самовизначення сучасного вчителя є наявність певної системи моральних цінностей (за О. Вишневським), а саме:

- абсолютні вічні, які мають універсальне значення, загальнолюдський характер і необмежену сферу застосування (доброта, чесність, любов, справедливість, гідність, мудрість, свобода, правда тощо);

- національні (патріотизм, почуття національної

гідності, державотворчі прагнення, історична пам'ять, прагнення до національної єдності тощо);

- громадянські (визнання права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, повагу до законів тощо);

- сімейні (подружня вірність, піклування про дітей та інших членів сім'ї, оберігання пам'яті предків тощо);

- цінності особистого життя.

Принцип педагогічного оптимізму передбачає наявність у вихователя і вихованців світовідчуттів, просякнутих життєрадісністю, вірою в майбутнє, успіх, схильність у всьому бачити хороше, світле. Оптимізм усуває недоброзичливість, злість, підозру у взаєминах між педагогом і вихованцем, створює живу, радісну атмосферу спілкування і взаєморозуміння, викликає відчуття щастя. Педагогічний оптимізм несумісний із будь-якою одноманітністю. В'ялість, пасивність, інертність навчального процесу суперечать динамічному розвиткові дитини. Діти люблять сміх, веселість, дотепний жарт. Тому не випадково І.А. Харченко розглядає гумор учителя природним джерелом оптимізму та як одну зі складових його професійної майстерності. Він виділяє такі провідні риси гумору: допомагає створювати атмосферу доброзичливості та щирості; є показником його емоційної зрілості, засобом активної психічної саморегуляції, знищує в учнів рівень тривоги, вчить їх підтримувати інтелектуально й емоційно добрі стосунки зі своїми однокласниками; гумор сприяє розвиткові вищих інтелектуальних почуттів; гумор виступає джерелом розрядки, засобом усунення розумової втоми, яка супроводжує навчання [10].

Відмова від принципу колективізму є справою надто небезпечною в умовах переходу до ринкових відносин. А. Макаренко підкреслював: "Колектив – це організоване гуманне середовище для дитини, яке піклується про безпеку своїх вихованців, про певний порядок і традиції, які захищають особистість вихованця від сваволі, насильства з боку окремих індивідів, створює сприятливі умови для нормального розвитку і самореалізації кожного вихованця" [8, 74].

Необхідно глибоко усвідомити теорію формування особистості в колективі, зберегти все найкраще, що виправдало себе у виховній практиці педагогів-гуманістів В. Сухомлинського, Я. Корчака, Ш. Амонашвілі. Це такі положення й підходи:

1. Головною метою формування та діяльності дитячого колективу є особистість, її здібності, інтереси, потреби, розкриття творчого потенціалу.

2. Фундаментальною основою колективістського виховання залишається створення в дитячому колективі системи гуманних відносин.

3. Забезпечення свободи кожної особистості

в колективі не дозволяє відмовитися від українських необхідних для його нормального функціонування певних обмежень.

4. Необхідно зберегти демократичні традиції організації життя дітей у колективі – самоуправління, гласність, виборність і зміну лідерів, свідомий порядок, дисципліну, самообмеження.

Принцип громадянськості й патріотизму передбачає наявність у педагога почуттів власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, відповідальності, поваги й довіри до інших громадян і до державної влади. Учитель повинен бути здатним виконувати свої обов'язки, вміти гармонійно поєднувати патріотичні національні і наднаціональні, загальнолюдські почуття. Вітчизняні теоретики й педагоги-практики Г. Ващенко, М. Пирогов, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський розглядають принцип громадянськості як один із провідних у педагогічній етиці.

Так, зокрема, Г. Ващенко, висвітлюючи генезу і розвиток українського виховного ідеалу, наголошував на його послідовній традиційності. Оскільки головним джерелом традиційного виховного ідеалу українця є релігійність і патріотизм, то на педагога покладається безпосередня відповідальність за формування цього ідеалу в молоді. Перша абсолютна вартість для молоді, – говорить Г. Ващенко, – є Бог, друга – Батьківщина [3].

Сучасний учитель – це справедливий і чесний перед собою, своїми учнями і колегами, який відчуває стан іншої людини, вміє налагодити контакт з кожним учнем; гнучкий, компетентний у педагогічній справі, який любить і вміє експериментувати, шукає нові форми і методи роботи; якому властиве позитивне сприйняття самого себе, учнів і колег. Видатний педагог-гуманіст Ш. Амонашвілі говорить, що справжній учитель – це не той, хто вчить, це – не той, хто жаліється, а той, хто надихає. Тому ми вважаємо, що головне для учителя – потенціал його цінностей, чи є вони в нього: спрямованість на людину, здатність поважати і любити іншого.

Теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження (І. Бех, Г. Васянович, Л. Хоружа, Л. Старовойт, Т. Левовицький, К. Юшак та ін.), а також вивчення досвіду роботи педагогів-гуманістів (Ш. Амонашвілі, Я. Корчак, В. Сухомлинський та ін.) дозволили нам визначити моральні якості, які повинні бути притаманними сучасному учителю: повага та любов до дітей, тактовність, делікатність, милосердя, чуйність та доброта, добросовісність, терпимість, толерантність, чесність, гідність,

душевна щирість, доброзичливість, почуття гумору, відповідальність, обов'язковість, благородство, великодушність, мудрість, вихованість, справедливість, громадянськість, патріотизм.

Як зауважує доктор хабілітованих гуманітарних наук в галузі педагогіки, професор Тадеуш Левовицький, вчительство є суспільною групою, що має великі можливості при формуванні аксіологічних пропозицій спільного створення світу цінностей для дітей і молоді та результати виконання вчителями професійних обов'язків залежать і будуть залежати переважно від того, чи буде професійна етика базуватися на універсальних та єдиних з ними цінностях, які особливо проявляються в освітній діяльності (такі, як добро та щастя дітей, повага до їхніх прав тощо) [6, 79]. Ми підтримуємо його думку, що якщо так буде у реаліях, то освіта відіграватиме вагомий роль у формуванні світу ідей та людей, який сприяє досягненню щастя, життя в умовах свободи та демократії, розвитку кожної людини.

Висновок. Таким чином, відповідаючи на запитання, що означає “педагог із високою моральною культурою” зазначимо, що це, насамперед, людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати хорошою людиною, вміє дружити з дітьми, переймається дитячими успіхами і невдачами, знає душу дитини, ніколи не забуває, що сама була колись дитиною. Це учитель, який керується у своїй професійній діяльності принципами педагогічної моралі.

1. Амонашвили Ш.А. *Психологические основы педагогики сотрудничества* / Ш.А. Амонашвили. – К.: Освіта, 1991. – С. 16.

2. Васянович Г.П. *Педагогічна етика: [навч.-метод. посіб.]* / Григорій Петрович Васянович. – Львів: “Норма”, 2005. – 344 с.

3. Ващенко Г. *Виховний ідеал* / Г. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – С. 174 – 175.

4. *Введение в педагогическую аксиологию* / В.А. Сластенин, Г.И. Чижикова. – М.: Академия, 2003. – 187 с.

5. Головаха Є.І. *Суперечливість ціннісних орієнтацій і професійне самовизначення особи: соціологічне дослідження* / Є.І. Головаха // *Філософська думка*. – 1986. – №2. – С. 18.

6. Левовицький Тадеуш. *Професійна підготовка і праця вчителів: наукове видання* / Тадеуш Левовицький; переклад з польськ. А. Івашко. – Київ – Маріуполь: Вид-во “Рената”, 2011. – 119 с.

7. Макаренко А.С. *Деякі висновки з педагогічного досвіду* // А.С. Макаренко. *Твори: В 7 т.* – Т. 5. – К.: Радянська школа, 1954. – С. 210.

8. Макаренко А.С. *Методика організації виховного процесу*. – Твори в 7 кн. – Т. 5. – К.: Радянська школа, 1954. – С. 74.

**РЕЛІГІЙНА СТРИЖНЕВА ОСНОВА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ТА ОСВІТІ:
ДУХОВНИЙ ПОШУК, НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД, ФІЛОСОФСЬКА ТРАДИЦІЯ**

9. Сухомлинський В.О. *Особистість учителя, педагогічний колектив і всебічний розвиток вихованців*// В.О. Сухомлинський. *Вибрані твори: В 5 т.* – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 266.

10. Харченко І.А. *Сила педагогічного гумору* / І.А. Харченко // *Рідна школа.* – 1992. – № 2. – С. 41–45.

11. Ющак К. *Актуалізація професійно-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних спеціальностей в Польщі.* – *Теорія і практика: Научна монографія* / К. Ющак. – К.: К.СПД. – СО Парашин К.С. – 72 с.

12. Якса Н.В. *Міжкультурна взаємодія суб'єктів освітнього процесу: культурна взаємодія суб'єктів освітнього процесу: навчальний посібник* / Н.В. Якса. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2007. – 312 с.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2013

УДК 37.017.93(477):008(477)

Зоряна Гнатів, кандидат філософських наук,
доцент кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**РЕЛІГІЙНА СТРИЖНЕВА ОСНОВА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ТА ОСВІТІ:
ДУХОВНИЙ ПОШУК, НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД, ФІЛОСОФСЬКА ТРАДИЦІЯ**

У вихованні молодого покоління велику роль відіграє релігійна традиція українського народу, яка, розкриваючи характер взаємозв'язків та взаємовідносин людини з Богом і Духовним світом, містить у собі стратегію виживання та сталої духовної еволюції людини і людства, що ґрунтується на вічних Божих заповідях Любові, Добра, Милосердя, Людяності. У статті висвітлюється релігійний світогляд українців у різних срізах соціокультурного буття з проєкцією на освітню та мистецьку практику.

Ключові слова: релігія, виховання, менталітет, суспільство, духовна спадщина, пісенні традиції, хорове мистецтво, педагогіка.

Літ. 14.

Зоряна Гнатив, кандидат философских наук,
доцент кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

**РЕЛИГИОЗНАЯ СТЕРЖНЕВАЯ ОСНОВА В УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЕ И ОБРАЗОВАНИИ:
ДУХОВНЫЙ ПОИСК, НАЦИОНАЛЬНЫЙ ОПЫТ, ФИЛОСОФСЬКА ТРАДИЦІЯ**

В воспитании молодого поколения большую роль играет религиозная традиция украинского народа, которая, раскрывая характер взаимосвязей и взаимоотношений человека с Богом и Духовным миром, содержит в себе стратегию выживания и постоянной духовной эволюции человека и человечества, основанной на вечных Божьих заповедях Любви, Добра, Милосердия, Человечности. В статье освещается религиозное мировоззрение украинцев в различных срезях социокультурного бытия с проекцией на образовательную и творческую практику.

Ключевые слова: религия, воспитание, менталитет, общество, духовное наследие, песенные традиции, хоровое искусство, педагогика.

Zoryana Hnativ, Ph.D. (Philosophy) Docent of
of Methods of Musical Education and Conducting Department
Drohobych State Pedagogical University
by I. Franko

**RELIGIOUS IN UKRAINIAN CORE FOUNDATION OF CULTURE AND EDUCATION:
THE SPIRITUAL QUEST, THE NATIONAL EXPERIENCE, PHILOSOPHICAL TRADITIONS**

In the education of the younger generation plays an important role religious tradition of the Ukrainian people, revealing the nature of the interactions and relationships with God and the spiritual world, includes a survival strategy and sustainable human and spiritual evolution of humankind, based on the precepts of God's eternal love, kindness, mercy, humanity. The article highlights the religious worldview in different sections of Ukrainian socio-cultural life of the projection on the educational and artistic practice.

Keywords: religion, education, mentality, society, spiritual heritage, a tradition of song, choral art education.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Вплив релігії на менталітет нації, її культуру, науку, мистецтво є різнобічним та глибоким. Прослідковуючи історіографію проблеми етнопсихологічної детермінованості української